

PAWEŁ WALAWENDER

Rynek pracy i bezrobocie

1. Wstęp

Niniejszy artykuł traktuje o problemach rynku pracy miasta Rzeszowa. Zagadnienia dotyczące lokalnego rynku pracy, jaki wyznaczają granice administracyjne Rzeszowa, powinny być analizowane z uwzględnieniem całości kształtu procesów determinujących funkcjonowanie życia gospodarczego, a także kompleksu zastanych uwarunkowań naturalnych, ekonomicznych, historycznych, społecznych i wszelkich innych. Splot tych procesów i uwarunkowań jest tak skomplikowany, że jego całościowe omówienie z pewnością przekraczałoby ramy niniejszego artykułu. Z tego powodu ograniczono się do omówienia strony podażowej rynku pracy, poświęcając najwięcej miejsca bezrobociu i sposobom jego łagodzenia¹.

2. Rynek pracy i bezrobocie – aktualne trendy

Analizując rynek pracy Rzeszowa, warto zwrócić uwagę na dwie zasadnicze kategorie czynników wpływających na jego sytuację. Pierwsza kategoria czynników związana jest z szerszym kontekstem uwarunkowań rynku pracy, które nazwałbym czynnikami zewnętrznymi lub egzogennymi (by nawiązać do zwykle stosowanego podziału czynników wpływających na rozwój gospodarczy interesujących nas obszarów). Pomijając uwarunkowania egzogenne, takie jak polityka gospodarcza państwa wraz z ustawodawstwem i polityką fiskalną oraz uwarunkowania makroekonomiczne, takie jak inflacja, bieżący poziom bezrobocia czy faza koniunktury gospodarczej, za warte podkreślenia uznałbym tu: proces globalizacji gospodarki,

¹ Szerszej analizy rynku pracy Rzeszowa, również w aspekcie porównawczym do innych miast wojewódzkich, dokonałem w artykule: P. Walawender, *Rynek pracy w Rzeszowie w I połowie XXI wieku* [w:] M. Malikowski (red.), *Rzeszów w XX-leciu III RP*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012.

postęp technologiczny wraz ze wzrostem znaczenia wiedzy oraz zmiany w organizacji przedsiębiorstw i formach zatrudnienia.

Do najważniejszych czynników determinujących tendencje i perspektywy kształtowania się sytuacji na rynku pracy, w tym i sytuacji na rynku lokalnym, należy zaliczyć globalizację gospodarki. Jednym z głównych nośników tego zjawiska są korporacje transnarodowe, które organizują światową gospodarkę i konkurują skutecznie z takimi podmiotami jak państwa i organizacje międzynarodowe². Cechą korporacji jest ich ponadnarodowy charakter, co powoduje, że decyzje alokacyjne są podejmowane zgodnie z rachunkiem ekonomicznym. Innymi słowy: kapitał lokowany jest tam, gdzie może przynieść najwyższy zysk. Sprzyja temu duża łatwość przepływu kapitału eliminująca formalne granice między lokalnymi i krajowymi rynkami pracy³.

Przed podjęciem decyzji przez zarząd korporacji o inwestowaniu w dany rynek brane są pod uwagę takie cechy jak: struktura podaży pracy, stopa bezrobocia oraz cechy siły roboczej w różnych krajach, a przede wszystkim jej cena i produktywność. Tym sposobem powstaje popyt na pracę o charakterze i zasięgu ponadnarodowym, który wpływa w zasadniczy sposób na wielkość i strukturę popytu na pracę na krajowych rynkach pracy⁴.

Do głównych czynników, które zrewolucjonizowały współczesne gospodarki, a co za tym idzie – odcisnęły piętno na rynkach pracy, należy zaliczyć przyspieszony postęp technologiczny. Jego efektem jest spadek popytu na pracowników o niskich kwalifikacjach oraz obniżenie poziomu ich płac. Aby sprostać wymogom stawianym przez rynek pracy, pracownicy muszą więc uczyć się przez całe życie. Mówiąc o postępie technologicznym, mamy na myśli zwykle proces informatyzacji. Kwestia dystansu w odniesieniu do wielu form aktywności gospodarczej została dzięki informatyzacji praktycznie zlikwidowana, ponieważ tani Internet umożliwia przekazywanie ogromnej ilości informacji natychmiast i to z każdego miejsca, i po kosztach nieliczących się przy transakcjach w większej skali⁵. Sytuacja taka stworzyła wielki impuls do nowego rozmieszczenia produkcji, którą przy istniejących

² J. Kleer, *Globalizacja gospodarki a integracja regionalna* [w:] J. Kleer, B. Liberska, A. Kukliński, J. Stacewicz, T. Kowalik, L. Zacher, A. Karpiński (red.), *Globalizacja gospodarki światowej a integracja regionalna*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1998, s. 19.

³ A. Szydluk-Leszczyńska, *Funkcjonowanie współczesnego rynku pracy. Wybrane uwarunkowania*, Difin, Warszawa 2012, s. 14.

⁴ E. Kryńska, *Popyt na pracę w Polsce – tendencje i perspektywy* [w:] H. Czerniewska (red.), *Praca i polityka społeczna w perspektywie XXI wieku*, IPiSS, Warszawa 1998, s. 57.

⁵ G.W. Kołodko, *Globalizacja a perspektywy rozwoju krajów posocjalistycznych*, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 2001, s. 37.

możliwościach i kosztach telekomunikacyjnych można łatwo organizować, kontrolować i zarządzać⁶.

Nowe technologie wymuszają zmiany również w organizacji pracy. Upowszechnia się na przykład organizacja w kształcie koniczyny, czyli forma organizacji, która koncentruje się wokół podstawowego trzonu kadry zarządzającej i pracowników wspieranych zewnętrznymi zleceniobiorcami oraz pracownikami zatrudnionymi w niepełnym wymiarze czasu⁷. W odpowiedzi na zachodzące zmiany nastąpił niebywały rozwój tzw. nietypowych form zatrudnienia. Różne formy tego typu zatrudnienia rozprzestrzeniły się tak bardzo, że nazwa ta staje się coraz mniej adekwatna dla większości z nich. Mówi się już o peryferyjnym lub drugorzędnym rynku pracy, który charakteryzuje się pośredniością między pełnowymiarowym i bezpiecznym zatrudnieniem na rynku pierwotnym a bezrobociem⁸. Do cech tego rynku zaliczyć należy: niską ochronę socjalną pracy, słabość ochrony zbiorowej oraz wykonywanie oferowanej na nim pracy przez grupy socjalnie słabsze, jak np. kobiety, obcokrajowcy, pracownicy o niskich kwalifikacjach. Dlatego też niektórzy są zdania, że najodpowiedniejszym określeniem jest termin „praca niepewna” lub „ryzykowna”⁹, a pojęcia „elastyczność zatrudnienia” i „niepewność zatrudnienia” traktuje się często jako dwie strony tego samego medalu¹⁰.

Druga kategoria czynników warunkujących sytuację na lokalnym rynku pracy to determinanty o charakterze endogennym. Należy tu zaliczyć przede wszystkim bieżącą sytuację społeczno-gospodarczą miasta. Wstępna analiza tematu każe tu krótko odnieść się do czterech kwestii: potencjału ludnościowego, stanu przedsiębiorczości, w tym obecności dużych firm i inwestorów, poziomu wynagrodzeń oraz aspektu skomunikowania miasta z centrum (krajowym i europejskim).

Pierwsza kwestia związana z czynnikami endogennymi wpływającymi na lokalny rynek pracy to potencjał ludnościowy. Obserwując rozwój demo-

⁶ W. Szymański, *Globalizacja. Wyzwania i zagrożenia*, Difin, Warszawa 2001, s. 16.

⁷ C. Handy, *Wiek przezwyciężonego rozumu*, Wydawnictwo Business Press, Warszawa 1998, s. 79.

⁸ Z. Hajn, *Elastyczność popytu na pracę w Polsce. Aspekty prawne* [w:] E. Kryśka (red.), *Elastyczne formy zatrudnienia i organizacji pracy a popyt na pracę w Polsce*, IPiSS, Warszawa s. 2003, s. 57.

⁹ W Polsce kwestie te charakteryzuje się dosadniej, mówiąc o zatrudnieniu na „umowę śmieciową”. Zob. B. Szluz, *Kwestia bezrobocia a problemy współczesnej rodziny* [w:] B. Szluz, Z. Frączek (red.), *W trosce o współczesnego człowieka*, Krośnieńska Oficyna Wydawnicza, Rzeszów 2006, s. 112–127.

¹⁰ Tamże, s. 57.

graficzny Rzeszowa, trzeba mieć na uwadze, iż poszerzenie granic miasta wpłynęło na stan i strukturę ludności. Wedle stanu na koniec 2013 r. mieszkańcy Rzeszowa stanowią ok. 8,6% całej populacji województwa podkarpackiego. Ich liczba wynosiła w omawianym okresie 183 108 osób, z czego 86 456 to mężczyźni (47,2%), a 96 652 to (52,8%) kobiety. Struktura ludności według płci charakteryzuje się wysokim współczynnikiem feminizacji – na 100 mężczyzn przypada 112 kobiet, podczas gdy w województwie podkarpackim wskaźnik ten jest niższy i wynosi 100 mężczyzn na 104 kobiety. Osoby w wieku produkcyjnym stanowią zdecydowaną większość społeczności miasta Rzeszowa.

Tabela 1. Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym wg miejsca zamieszkania (stan na grudzień 2013 r.)

Wiek ekonomiczny	Liczba mieszkańców ogółem	W % ludności ogółem
Przedprodukcyjny	32 040	17,5
Produkcyjny	118 431	64,7
Poprodukcyjny	32 637	17,8

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 02.01.2014

W Rzeszowie znajduje się większość uczelni wyższych regionu. Miasto może pochwalić się najwyższym wskaźnikiem studentów w przeliczeniu na liczbę mieszkańców w Unii Europejskiej. Osoby legitymujące się wyższym wykształceniem stanowią tu aż 30,6% ogółu mieszkańców. Wysoki odsetek mieszkańców Rzeszowa posiada również wykształcenie policealne, średnie zawodowe i średnie ogólnokształcące.

Kolejny z istotnych czynników kształtujących sytuację na rynku pracy to stan przedsiębiorczości. Relatywnie wysoka liczba mieszkańców Rzeszowa idzie w parze z wysoką liczbą zarejestrowanych tu podmiotów gospodarczych. Na koniec grudnia 2013 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było 23,7 tys. podmiotów. Stolica Podkarpacia ma najwyższą w województwie liczbę podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności (1294). W stosunku do innych miast wojewódzkich jest to jednak wartość przeciętna. Na terenie Rzeszowa funkcjonuje znaczący odsetek wszystkich przedsiębiorstw średnich i dużych, jakie zarejestrowane są w ewidencji REGON dla województwa podkarpackiego. Swoją siedzibę mają tu takie duże przedsiębiorstwa jak: WSK, Zelmer czy Asseco. Dominującą branżą w mieście jest przemysł lotniczy i farmaceutyczny, ale rozwija się tu również przemysł spożywczy, odzieżowy, budowlany, meblarski i teleko-

munikacyjny. Rzeszów znany jest przede wszystkim z przemysłu lotniczego i stanowi europejskie centrum koncernu United Technologies Corporation (WSK), światowego potentata w przemyśle lotniczym. Miasto odgrywa wiodącą rolę w stowarzyszeniu przedsiębiorców Dolina Lotnicza (Aviation Valley) i jest jedynym na świecie miastem, obok amerykańskiego Middletown, w którym produkowane są silniki do samolotów F-16. Dodatkowo na terenie miasta działa największy polski eksporter leków Valeant Pharmaceuticals International (dawniej ICN Polfa Rzeszów), a także producent leków – koncern Sanofi Aventis¹¹. W ostatnich latach w strukturze podmiotów funkcjonujących w Rzeszowie większego znaczenia nabierają podmioty świadczące usługi. Nadal ogromną rolę w gospodarce miasta odgrywa handel. Szczegółne ożywienie wniosły do miasta hipermarkety i centra handlowe powstałe w centrum (m.in. Millenium Hall, Galeria Grafica, Galeria Rzeszów, Galeria Nowy Świat) i przy obwodnicy (Leclerc, Tesco, Galeria Plaza, Real, Praktiker), przyciągające na zakupy również klientów spoza Rzeszowa¹².

Istotną kwestią dla lokalnego rynku pracy jest również jego lokalizacja i skomunikowanie z centrum. Jednym z atutów powiatu grodzkiego jest jego położenie w centralnej części województwa, w miejscu, w którym krzyżują się najważniejsze szlaki komunikacyjne łączące północ z południem i wschód z zachodem. Rzeszów położony jest w pobliżu granic ze Słowacją i Ukrainą. Poziom skomunikowania z centrum ulega systematycznej poprawie: autostrada A-4, przebiegająca na północ od Rzeszowa, zapewnia połączenie sieci drogowej Europy Zachodniej z Ukrainą, Rosją oraz Bałkanami. Autostrada przebiega w sąsiedztwie odpowiadającego standardom międzynarodowym lotniska, co sprzyjać powinno także rozwojowi transportu lotniczego. Istotną rolę w rozwoju miasta odegra w przyszłości budowa drogi ekspresowej S-19 relacji Kuźnica – Białystok – Lublin – Rzeszów – Barwinek, która stanowić będzie najkrótsze połączenie krajów południowej Europy z krajami północno-wschodniej Europy. Trasa ta ma też rozwiązać problem nie najlepszej komunikacji samochodowej z Warszawą (przez S-19 do Lublina i dalej z Lublina planowaną drogą ekspresową S-17 do Warszawy).

¹¹ Por. *Sytuacja instytucji rynku pracy powiatu rzeszowskiego w kontekście uwarunkowań społeczno-gospodarczych*, Centrum Doradztwa Strategicznego, <http://www.praca-podkarpackie.pl/zalaczniki/448/Powiat%20rzeszowski.pdf>, data dostępu: 2.01.2014, s. 14.

¹² Potwierdza to analiza transportu publicznego w mieście. *Zintegrowany plan rozwoju transportu publicznego Rzeszowa na lata 2010–2015*, <http://bip.erzeszow.pl/plany-i-programy/9694,zintegrowany-plan-rozwoju-transportu-publicznego-rzeszowa-na-lata-2010-2015.html>, data dostępu: 2.01.2014, s. 30.

Przeciętne wynagrodzenie brutto w Rzeszowie w roku 2013 wyniosło 3859,86 zł, co stanowiło 99,5% średniej krajowej. Warto zwrócić uwagę, że z każdym rokiem średnie wynagrodzenie w Rzeszowie wzrasta, stanowiąc coraz to większy procent średniej krajowej.

Tabela 2. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w Rzeszowie
w relacji do średniej krajowej (Polska = 100)

2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
95,0	95,2	96,4	95,7	95,4	98,4	98,3	99,8	97,4	98,9	99,5

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 02.01.2014

Pod względem przeciętnego wynagrodzenia Rzeszów znajduje się na dziewiątej pozycji w Polsce, co należy uznać za wynik dobry, wzięwszy pod uwagę, że przeciętne wynagrodzenie w województwie podkarpackim, którego Rzeszów jest stolicą, należy do najniższych w Polsce (w 2013 r. przeciętne wynagrodzenie w województwie podkarpackim stanowiło jedynie 84,7% średniej krajowej).

3. Analiza stanu zasobów pracy

Zasadniczym elementem decydującym o sytuacji na rynku pracy jest kształtowanie się podaży siły roboczej. Stąd też podstawową kategorię rynku pracy stanowi pojęcie zasobów siły roboczej (określenie stosowane w analizach ekonomicznych), inaczej – zasobów pracy (dla podkreślenia humanistycznych treści rozważań o pracy).

3.1. Aktywni zawodowo

Ludność pracująca wraz z ludnością bezrobotną tworzą tzw. społeczny kapitał roboczy, który w statystyce nazywany jest zasobem ludności aktywnej zawodowo¹³. Niniejsza charakterystyka zasobów pracy Rzeszowa opiera się na danych Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. W spisie tym zastosowano definicję bieżącej aktywności ekonomicznej ludności, zgodnie z którą podstawą podziału ludności na pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo jest praca, czyli fakt wykonywania, posiadania bądź poszukiwania pracy w określonym przedziale czasu. W przypadku NSP 2011 za okres odniesienia uznano tydzień od 25 do 31 marca 2011 r.

¹³ Więcej na ten temat: J. Unolt, *Ekonomiczne problemy rynku pracy*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 1999, s. 39–40.

Tabela 3. Aktywność ekonomiczna ludności Rzeszowa
w wieku 15 lat i więcej

	Ogółem	Aktywni zawodowo			Bierni zawodowo	Nieustalony status na rynku pracy
		razem	pracujący	bezrobotni		
Ogółem	154 114	76 288	66 960	9328	66 248	11 578
Mężczyźni	71 880	39 425	34 770	4656	26 809	5645
Kobiety	82 234	36 862	32 190	4672	39 439	5932

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie podkarpackim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014

Na podstawie wyników NSP 2011 wiemy, że w marcu 2011 r. liczba ludności aktywnej zawodowo w wieku 15 lat i więcej w Rzeszowie wynosiła 76 288, z czego 66 960 to pracujący, zaś 9328 bezrobotni. Poziom aktywności zawodowej wynosił 53,5%¹⁴. Za biernych zawodowo uznano 66 248 osób. Nie udało się ustalić statusu rynku pracy w przypadku 11 578 osób. Rozpatrując aktywność zawodową mieszkańców Rzeszowa z perspektywy płci, zauważamy, że wśród ludności z określonym statusem aktywności ekonomicznej większość stanowili mężczyźni – 39 425, tj. 51,7%, zaś kobiet było 36 862, tj. 48,3%. W gronie mężczyzn w wieku 15 lat i więcej z określonym statusem na rynku pracy ponad połowę stanowiły osoby aktywne zawodowo (59,5%), zaś bierni zawodowo to 40,5%. Z kolei wśród kobiet w wieku 15 lat i więcej osoby aktywne zawodowo stanowiły 48,3%, a ponad połowa (51,7%) to osoby biernie zawodowo.

3.2. Pracujący

W omamianym okresie zbiorowość pracujących w Rzeszowie liczyła 66 960 osób. Mężczyźni stanowili 51,9% tej populacji, zaś kobiety 48,1%. Zbiorowość pracujących można podzielić na pracowników najemnych oraz pracujących na własny rachunek. W populacji osób pracujących najliczniejszą grupę stanowili pracownicy najemni – 85,4% ogólnej liczby pracujących, przy czym w przypadku kobiet odsetek ten wyniósł 90,1% i był znacznie wyższy niż dla mężczyzn – 81,0%.

¹⁴ Poziom aktywności zawodowej jest wyrażany współczynnikiem aktywności zawodowej, który oblicza się jako udział ludności aktywnej zawodowo (pracującej i bezrobotnej) w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

Tabela 4. Pracujący według płci i statusu zatrudnienia w Rzeszowie

	Ogółem ¹	Pracownicy najemni			Pracujący na własny rachunek			Pomagający członkowie rodzin
		razem	pełnozatrudnieni	niepełnozatrudnieni	razem	pracodawcy	niezatrudniający pracowników	
Ogółem	66 960	57 173	52 024	5149	9313	2878	6434	392
Mężczyźni	34 770	28 172	25 855	2316	6357	1914	4442	205
Kobiety	32 190	29 001	26 169	2833	2956	964	1992	187

¹ Łącznie z nieustalonym statusem zatrudnienia

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie podkarpackim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014

W subpopulacji pracowników najemnych zdecydowaną większość stanowili pracownicy pełnozatrudnieni – 52 024, tj. 91,0% ogółu pracowników najemnych. Drugą pod względem wielkości kategorię stanowiły osoby pracujące na własny rachunek – 13,9%. W jej obrębie zdecydowanie przeważały osoby niezatrudniające pracowników (6434), zaś pracodawcy stanowili grupę liczącą 2878. Oznacza to, że co trzeci pracujący na własny rachunek zatrudniał pracowników najemnych. Udział ogółu pracujących na własny rachunek w ogólnej liczbie pracujących był wyższy wśród mężczyzn (18,3%) niż wśród kobiet (9,2%).

3.3. Bezrobotni

W marcu 2011 r. w Rzeszowie bez pracy pozostawało 9328 osób. Minimalną większość bezrobotnych stanowiły tu kobiety – 50,1% (mężczyźni – 49,9%). Stopa bezrobocia według wyników NSP 2011 w Rzeszowie osiągnęła poziom 12,2%, dla kobiet wynosiła 12,7%, a dla mężczyzn 11,8%.

Tabela 5. Bezrobotni w Rzeszowie według okresu poszukiwania pracy

Wyszczególnienie	Ogółem ¹	Według okresu poszukiwania pracy				
		do 3 miesięcy włącznie	4–6	7–12	13–24	powyżej 24 miesięcy
Ogółem	9328	2215	2091	2444	1390	1162
Mężczyźni	4656	1130	1083	1180	738	518
Kobiety	4672	1085	1008	1264	652	644

¹ Łącznie z nieustalonym okresem poszukiwania pracy

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie podkarpackim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014

Spis Powszechny dostarczył również informacji na temat czasu przebywania na bezrobociu. Osoby pozostające na bezrobociu powyżej 12 miesięcy stanowiły 27,4% ogółu bezrobotnych. Z kolei osoby pozostające bez pracy od 7 do 12 miesięcy – 14,9%, od 4 do 6 – 26,2%, zaś do 3 miesięcy – 23,7%.

3.4. Bierni zawodowo

Bierność zawodowa to wciąż poważny problem polskiego rynku pracy. W marcu 2011 r. populacja biernych zawodowo w Rzeszowie liczyła 66 248 osób, tj. 46,5% ludności w wieku 15 lat i więcej z określonym statusem na rynku pracy. Wśród osób biernych zawodowo przeważały kobiety, stanowiąc 59,5% ogółu biernych zawodowo. Kobiety także częściej niż mężczyźni pozostawały w stanie bierności zawodowej – na 100 kobiet w wieku 15 lat i więcej 48,0 było biernych zawodowo, podczas gdy wśród mężczyzn analogiczny wskaźnik wyniósł 37,3. Najczęstszymi przyczynami bierności zawodowej w Rzeszowie były: emerytura (43,4%), nauka, uzupełnianie kwalifikacji (25,7%) oraz inne (15,1%). Własna choroba, niepełnosprawność były powodem bierności zawodowej dla 8,4% omawianej kategorii osób.

Tabela 6. Bierni zawodowo według przyczyn bierności i powiatów

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym przyczyny bierności zawodowej		
		nauka, uzupełnianie kwalifikacji	choroba, niesprawność	emerytura
Ogółem	66 248	17 044	5538	28 780
Mężczyźni	26 809	8227	2900	9937
Kobiety	39 439	8817	2638	18 843

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie podkarpackim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2014

4. Poziom i struktura bezrobocia rejestrowanego¹⁵

Ważnym i trudnym do rozwiązania problemem społecznym i ekonomicznym jest występujące w Rzeszowie bezrobocie. Na koniec grudnia

¹⁵ Mowa tu o tzw. bezrobociu rejestrowanym, ewidencjonowanym przez urzędy pracy. Zgodnie z Ustawą o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy bezrobotny to osoba niezatrudniona i niewykonywująca innej pracy zarobkowej, jednocześnie zdolna do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze godzin. Poza tym bezrobotny zarejestrowany musi spełnić szereg dodatkowych kryteriów, takich jak np.: nie uczęszcza do szkoły, jest w wieku od 18. do 60. roku życia (kobiety) lub 65. roku życia (w przypadku mężczyzn), nie ma emerytury ani renty, nie jest posiadaczem nieruchomości rolnej (powyżej 2 ha), a także nie prowadzi firmy.

2013 r. w Rzeszowie zarejestrowanych było 9380 bezrobotnych. Mężczyźni stanowili nieznaczną większość populacji bezrobotnych (50,3%). Stopa bezrobocia kształtowała się tu na poziomie 8,4%, co było wartością relatywnie niską w porównaniu z regionem (16,3%) i średnią krajową (13,4%)¹⁶. W omawianym okresie w Rzeszowie zarejestrowanych było 1051 bezrobotnych z prawem do zasiłku, co stanowiło 11,2% ogółu omawianej populacji.

Tabela 7. Udział bezrobotnych uprawnionych do pobierania zasiłku w ogólnej liczbie bezrobotnych w Polsce i województwie podkarpackim w latach 2004–2013

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Stopa bezrobocia	9,4	9,2	8,1	7,3	5,9	7,2	7,6	7,6	8,1	8,4
Liczba bezrobotnych	8671	8559	7880	7312	5993	7389	8199	8428	9124	9380

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 02.01.2014

Niezwykłe istotną sprawą w możliwościach ograniczania bezrobocia jest nie tylko liczba bezrobotnych, ale także ich struktura według płci, wieku, poziomu wykształcenia, stażu pracy oraz czasu pozostawiania bez pracy.

4.1. Bezrobotni według wieku

Wiek bezrobotnych jest cechą, która w sposób istotny wpływa na szanse znalezienia pracy. Według danych na koniec grudnia 2013 r. najliczniejszą kategorię wiekową wśród zarejestrowanych bezrobotnych w Rzeszowie stanowiły osoby w wieku od 25 do 34 lat (33,4%). Drugą co do liczebności kategorię stanowiły osoby w wieku od 35 do 44 lat (19,0%). Bezrobotni w wieku 45–54 lat stanowili w omawianym okresie 18,6%, osoby w wieku 55 i więcej – 15,0%, zaś 24 lata i mniej – 14%.

¹⁶ Stopa bezrobocia definiowana jest jako stosunek liczby osób bezrobotnych do liczby ludności aktywnej ekonomicznie (zasobu siły roboczej danej populacji). Wykorzystywanie bezrobocia rejestrowanego jako danej do pomiaru stopy nie oddaje w pełni rzeczywistego poziomu bezrobocia, ponieważ uzyskane wyniki nieco go zaniżają (wynika to m.in. z tego, że nie wszystkie osoby bezrobotne rejestrują to w odpowiednim urzędzie). Adekwatniejszą metodą jest pomiar stopy bezrobocia przy wykorzystaniu metodologii Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) i NSL 2011.

Tabela 8. Bezrobotni według wieku w Rzeszowie (stan na koniec 2013 r.)

	24 lata i mniej	25 i więcej	25–34	35–44	45–54	55 i więcej
w wartościach bezwzględnych	1310	8070	3136	1786	1740	1408
w %	14,0	86,0	33,4	19,0	18,6	15,0

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 02.01.2014

4.2 Bezrobotni według wykształcenia

Kolejnym ważnym kryterium podziału bezrobotnych jest wykształcenie. W końcu 2013 r. najmniej bezrobotnych, bo 11,7%, legitymowało się wykształceniem średnim ogólnokształcącym. Osoby z wykształceniem gimnazjalnym stanowiły w omawianym okresie 19,2% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, zaś osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 18,7%. Co czwarty bezrobotny zarejestrowany w Rzeszowie (25,8%) legitymował się wykształceniem wyższym.

Tabela 9. Bezrobotni według wykształcenia w Rzeszowie (stan na koniec 2013 r.)

	wyższe	policealne, średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	gimnazjalne i niższe
w wartościach bezwzględnych	2418	2307	1099	1758	1798
w %	25,8	24,6	11,7	18,7	19,2

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 02.01.2014

4.3 Bezrobotni według stażu pracy

Na szanse bezrobotnych na rynku pracy istotny wpływ ma staż pracy. Największe trudności ze znalezieniem pracy mają z reguły osoby, które jeszcze nie pracowały. W końcu grudnia 2013 r. wśród ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w Rzeszowie 18,5% nie posiadało dotychczas żadnego udokumentowanego stażu zawodowego, 22,4% posiadało staż pracy nie dłuższy niż 1 rok, a 19,3% stanowiły osoby posiadające staż pracy od 1 roku do 5 lat. Najmniej liczną kategorią bezrobotnych były osoby o stażu pracy dłuższym niż 30 lat (3,9%).

Tabela 10. Bezrobotni według stażu pracy w Rzeszowie (stan na koniec 2013 r.)

	bez stażu pracy	1 rok i mniej	1–5 lat	5–10 lat	10–20 lat	20–30 lat	powyżej 30 lat
w wartościach bezwzględnych	1735	2099	1809	1181	1190	998	368
w %	18,5	22,4	19,3	12,6	12,7	10,6	3,9

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 02.01.2014

4.4 Bezrobotni według czasu pozostawania bez pracy

Długie pozostawanie bez pracy zmniejsza szanse na znalezienie zatrudnienia, co z kolei wpływa na obniżenie statusu materialnego i społecznego osób bezrobotnych i ich rodzin. Dlatego też kryterium czasu pozostawania bez pracy jest istotne przy ocenie struktury bezrobocia. Według stanu na 31 grudnia 2013 r. bezrobotni pozostający bez pracy powyżej 12 miesięcy stanowili łącznie 43,3% ogółu bezrobotnych (z tego 24,3% pozostawało bez pracy powyżej 24 miesięcy). Najmniej liczną grupę stanowili bezrobotni, którzy pozostają bez pracy od 3 do 6 miesięcy (17,4% ogółu bezrobotnych).

Tabela 11. Bezrobotni według czasu pozostawania bez pracy w Rzeszowie (stan na koniec 2013 r.)

	3 miesiące i mniej	3–6 miesięcy	6–12 miesięcy	12–24 miesięcy	powyżej 24 miesięcy
w wartościach bezwzględnych	2202	1484	1632	1781	2281
w %	23,5	15,8	17,4	19,0	24,3

Źródło: GUS, www.stat.gov.pl, data dostępu: 02.01.2014

5. Działania na rzecz przeciwdziałania bezrobociu

Działania na rzecz przeciwdziałania bezrobociu można najogólniej podzielić na te o charakterze osłonowym oraz te o charakterze aktywizującym. Działania osłonowe polegają na realizacji tzw. programów pasywnych, do których zaliczamy wypłacanie określonych ustawowo zasiłków dla bezrobotnych, świadczenia przedemerytalne i wcześniejsze emerytury finansowane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Z kolei działania aktywizujące bezrobotnych mają na celu pomoc bezrobotnym w powrocie do aktywności zawodowej. Zaliczymy tu działania z wykorzystaniem takich instrumentów jak: szkolenie i przekwalifikowanie bezrobotnych, zasiłki szkole-

niowe, poradnictwo zawodowe, prace interwencyjne, roboty publiczne, aktywizacja zawodowa absolwentów, pożyczki na tworzenie małych przedsiębiorstw itp.

Na terenie Rzeszowa stosowane są zarówno programy pasywne, jak i aktywne. Są one realizowane przez wymienione w ustawie¹⁷ instytucje rynku pracy, do których należy zaliczyć: publiczne służby zatrudnienia, ochotnicze hufce pracy, agencje zatrudnienia, instytucje szkoleniowe, instytucje dialogu społecznego oraz instytucje partnerstwa lokalnego.

Pierwszoplanową rolę w zakresie łagodzenia skutków bezrobocia oraz aktywizacji zawodowej odgrywa Powiatowy Urząd Pracy w Rzeszowie, który swoim zasięgiem obejmuje prócz powiatu grodzkiego (miasto Rzeszów) 14 gmin tworzących powiat rzeszowski. Przy Urzędzie funkcjonuje Ośrodek Ewidencji i Świadczeń, Centrum Aktywizacji Bezrobotnych oraz Ośrodek „Centrum Plus” wspomagający działania na rzecz indywidualnej pomocy bezrobotnym. Niewątpliwie działania Urzędu przyczyniają się do ożywienia lokalnego rynku pracy. Rzeszów posiada najmocniej rozbudowaną – w porównaniu do pozostałych powiatów Podkarpacia – sieć pozostałych instytucji rynku pracy. Znajdują się tu zarówno agencje zatrudnienia, ochotnicze hufce pracy, instytucje dialogu społecznego oraz wiele instytucji i organizacji wspierających mieszkańców poruszających się po lokalnym rynku pracy. Na tle pozostałych powiatów Podkarpacia liczba tego typu instytucji zlokalizowanych w Rzeszowie jest imponująca¹⁸.

Pominąwszy działalność podmiotów rynku pracy w Rzeszowie, warto zwrócić uwagę na działania władz miasta, które skutkują ożywieniem gospodarczym oraz napływem kapitału, co z kolei przekłada się na nowe miejsca pracy. Ustawa o samorządzie terytorialnym nie nałożyła na samorząd zadań w zakresie przeciwdziałania bezrobociu i jego skutkom. Tymczasem gminy to zarówno poważny pracodawca, jak i stymulator powstawania nowych miejsc pracy oraz realizator zadań polityki społecznej państwa¹⁹. Gminy w związku z tym wykonują takie działania jak: przygotowanie uzbrojonych terenów pod inwestycje, obniżenie podatków i opłat lokalnych jako instrument stymulowania rozwoju przedsiębiorczości, stworzenie korzystnych warunków nabywania gruntów, zagospodarowanie wolnych lokali i budynków, prolongata zobowiązań finansowych wobec podmiotów go-

¹⁷ Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, DzU 2013, poz. 674; zm. DzU 2013, poz. 829.

¹⁸ Zob. *Sytuacja instytucji rynku pracy powiatu rzeszowskiego...*, s. 14.

¹⁹ J. Telpa, B. Ćwik, *Lokalny rynek pracy w Polsce w latach 2001–2005*, AlmaMer Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2008, s. 69.

spodarczych, nawiązanie kontaktów międzynarodowych mających na celu przyciągnięcie kapitału i wiele innych²⁰.

Do konkretnych przykładów tego typu działań w Rzeszowie zaliczyć należy przede wszystkim utworzenie i rozwój specjalnych stref ekonomicznych. Zadaniem takich stref jest stworzenie sprzyjających warunków rozpoczęcia działalności gospodarczej, rozwój eksportu i tworzenie nowych miejsc pracy. Przedsiębiorcy, którzy zdecydują się inwestować na terenie strefy, mogą liczyć na wysokie zwolnienia w podatku (CIT lub PIT) od dochodu uzyskanego z działalności określonej w uzyskanym zezwoleniu. W Rzeszowie i sąsiadujących z nim gminach istnieje już kilka tego rodzaju obszarów. Od 2010 r. funkcjonuje w Rzeszowie Specjalna Strefa Ekonomiczna Rzeszów-Dworzysko, będąca podstrefą SSE Euro-Park Mielec. W jej obrębie, łącznie z terenami przyległych gmin, znajdzie się docelowo 450 ha terenów inwestycyjnych. Pierwszym inwestorem na terenie strefy Rzeszów-Dworzysko jest firma logistyczna Raben. Z kolei na terenach Parku Naukowo-Technologicznego AEROPOLIS, znajdującego się w rejonie Międzynarodowego Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka, inwestują firmy z branży lotniczej, elektromaszynowej, elektronicznej i informatycznej, a wśród nich: MTU Aero Engines, Borg Warner, OpTeam, ZELNAR, Goodrich. Inne lokalizacje SSE to obejmujący 10 ha teren przy ul. Ciepłowniczej oraz teren zakładów WSK PZL Rzeszów, gdzie w grudniu 2011 r. odbyło się uroczyste rozpoczęcie produkcji w nowym zakładzie Hamilton Sundstrand Poland. Tereny przemysłowe, które są zaplanowane do objęcia przez SSE, w obecnych granicach miasta Rzeszowa obejmą w sumie 180 ha²¹.

6. Wnioski

Rzeszów jest nie tylko największym miastem regionu i ośrodkiem administracji różnego szczebla, ale również istotnym ośrodkiem edukacji, kultury, nauki, produkcji i szeroko pojętych usług. Tym samym Rzeszów tworzy największy i najbardziej zróżnicowany rynek pracy na Podkarpaciu. Spora część mieszkańców z terenów przyległych do miasta właśnie tutaj znajduje zatrudnienie.

Tania siła robocza, stosunkowo wysoki potencjał kwalifikacji zasobów pracy, niskie bezrobocie oraz obecność firm wysokich technologii wraz

²⁰ Tamże, s. 69–70.

²¹ Urząd Miasta Rzeszowa, www.rzeszow.pl/biznes/specjalna-strefa-ekonomiczna-rzeszow-dworzysko, data dostępu: 20.12.2014.

z rozwiniętą infrastrukturą sektora badawczo-rozwojowego to atuty w konkutowaniu o inwestycje zagraniczne. Sprzyja temu też rozsądna proinwestycyjna polityka władz miasta. Dużym atutem Rzeszowa jest stosunkowo dobrze rozwinięty sektor instytucji rynku pracy oraz ich duża aktywność w pozyskiwaniu funduszy na realizację działań aktywizujących bezrobotnych. Wymienione mocne strony lokalnego rynku pracy mogą zostać osłabione przez czynniki natury makroekonomicznej, a ostatnio i geopolitycznej. Mówiąc o polityce makroekonomicznej, mam na myśli politykę państwa mającą na celu pobudzanie wzrostu gospodarczego, który jest warunkiem koniecznym dla wzrostu zatrudnienia²². Ponadto bardzo ważna jest polityka zachęt instytucjonalnych do wzrostu zatrudnienia, co obecnie w Polsce łączy się przede wszystkim z uelastycznianiem rynku pracy. Niebagatelną sprawą jest również sytuacja geopolityczna: tuż za wschodnią granicą kraju toczy się konflikt zbrojny. Rzeszów jako miasto leżące stosunkowo blisko granicy może być uznany przez korporacje za teren wysokiego ryzyka inwestycyjnego, co w dobie globalizacji może oznaczać, że korporacje nie tyle powstrzymają się z nowymi inwestycjami, co wycofają się z dotychczasowych.

Labour market and unemployment

Abstract

Not only is Rzeszow the biggest town in the Podkarpackie Voivodeship and the administration centre of different levels but it is also a significant centre of education, culture, science, industrial production and services in general. Thus, Rzeszow offers the biggest and the most diverse labour market in the Podkarpacie region. The article aims at presenting basic data on the trends in the local labour market, the level and structure of unemployment and labour resources in Rzeszow. The evidence here presented indicates a relatively well-developed labour market, relatively low unemployment and a high potential of human resources. The article also addresses the issue of counteracting unemployment in the town. Reference is made to the potential of labour market institutions, to the passive and active methods applied with a view to counteract unemployment. The article has also described the policy of the town authorities regarding creating a favourable climate for investment.

Keywords: the labour market, unemployment, economic activity of the population

²² Mimo zagrożenia zjawiskiem bezzatrudnieniowego wzrostu gospodarczego działania rządu na rzecz pobudzania wzrostu gospodarczego są oczywiście pożądane.